

СТАНІСЛАВИК

Олена В'ячеславівна
elenastanislayvyk@ukr.net

УДК 336.764.1:658

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ
ОСНОВНИМ КАПІТАЛОМ
ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВАMODERN PROBLEMS OF FIXED CAPITAL
MANAGEMENT OF THE INDUSTRIAL
ENTERPRISEд.е.н., доцент, Одеський
національний політехнічний
університетDOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2021.4.4>

КОВАЛЕНКО

Олександр Михайлович
a.m.kovalenko@mzeid.inд.е.н., професор, Одеський
національний політехнічний
університет

STANISLAVYK Olena – Doctor of Economics, Associate Professor, Odesa National Polytechnic University

KOVALENKO Oleksandr – Doctor of Economics, Professor, Odesa National Polytechnic University

У статті досліджено сутність управління основним капіталом промислового підприємства та позначено сучасні ключові проблеми в цій сфері, що стоять перед менеджерами вітчизняних підприємств промисловості. Висвітлено роль стратегічного та тактичного планування процесу відтворення основних засобів в управлінні основним капіталом промислового підприємства та причини його оновлення. Представлено вимоги до формування стратегії та системи управління основним капіталом промислового підприємства. Запропоновано етапи формування ефективної стратегії управління основним капіталом в умовах сучасного ринку та основні напрями діяльності промислового підприємства в цій сфері. Показано необхідність проведення раціональної амортизаційної політики та коректної переоцінки основних засобів. Розглянуто значимість використання лізингу як ефективного інструменту інвестування та оновлення основних фондів вітчизняних підприємств промислової галузі економіки.

* * *

Introduction. Production activity is impossible without the presence of fixed capital and its basic element – fixed assets, in the operation of which the depreciation fund is formed and the targeted use of depreciation deductions and quality reproduction of fixed assets of the enterprise are positioned to the fore. The importance of this issue increases due to need to enter markets with competitive goods and services, which leads to innovative and active activities of industrial enterprises, which require, above all, significant investments into the fixed assets.

The purpose of the paper is to highlight the essence and modern problems of fixed capital management of industrial enterprise.

Results. The paper explores the essence of fixed capital management of industrial enterprise and identifies modern key issues in this area facing managers of domestic industrial enterprises. The role of strategic and tactical planning of the process of reproduction of fixed assets in the management of fixed capital of the industrial enterprise and the reasons for its renewal are highlighted. The requirements for the formation of strategy and management system of fixed capital of the industrial enterprise are presented. The stages of formation of the effective strategy of fixed capital management under conditions of the modern market and the basic directions of activity of the industrial enterprise in this sphere are offered. The necessity of implementing the rational depreciation policy and correct revaluation of fixed assets is shown. The importance of using leasing as effective tool for investment and renewal of fixed assets of domestic enterprises of the industrial sector of economy is considered.

Conclusion. For the effective management of fixed capital, it is important for industrial enterprises to perform a number of tasks, which involve the development of long-term strategy and tactics for the formation and effective use of fixed assets; determination of fixed capital renewal needs; adequate assessment of the conditions of fixed assets, maintaining the proper conditions of machinery and equipment; implementation of rational depreciation policy; finding acceptable sources of funding for the restoration of fixed capital, as well as finding more efficient ways of using the investment resources. It should allow the industrial enterprise to produce products, which are in demand, and ensure stable competitive positions and high efficiency in the long run.

Ключові слова: основний капітал підприємства, стратегічне й тактичне планування, стратегія управління, амортизаційна політика, амортизаційний фонд, інвестування, лізинг

Keywords: fixed capital of enterprise, strategic and tactical planning, management strategy, depreciation policy, depreciation fund, investment, leasing

ВСТУП

Ринкові умови, що склались, вимагають адекватної поведінки, сучасних підходів до здійснення фінансово-господарської діяльності промисловими підприємствами, яка відбувається в умовах жорсткої конкурентної боротьби та передбачає раціональне використання наявних і обмежених ресурсів. Успішна поточна діяльність підприємств, досягнення стратегічних цілей суттєво залежать від забезпеченості та систематизованого управління основним капіталом.

Виробнича діяльність неможлива без наявності основного капіталу та його базового елементу – основ-

них засобів, у процесі експлуатації яких формуються амортизаційний фонд та на перший план ставиться цільове використання амортизаційних відрахувань і якісне відтворення основного капіталу підприємства. Значимість цього питання підвищується у зв'язку з необхідністю виходу на ринки з конкурентоспроможними товарами та послугами, що обумовлює інноваційно-активну діяльність промислового підприємства, яка вимагає насамперед значних інвестицій в основний капітал.

Нагадаємо, що у системі управління розвитком виробничо-технологічного потенціалу й оновлення основного капіталу відбулися радикальні зміни, по-

в'язані з переходом до ринкової форми господарювання. У сучасних умовах на передній план висуваються теоретичні питання формування стратегії відтворення і використання основного капіталу промислового підприємства.

Проблемним питанням забезпечення ефективного управління основним капіталом, присвячено значну кількість робіт вчених.

Теоретичні аспекти формування та використання капіталу, зокрема основного, в історичному контексті знайшли своє відображення в працях, починаючи з класиків політичної економії, таких як К. Маркс, К. Вексель, С. Фішер, Є. Бем-Баверк, П. Самуельсон, А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Кларк, Дж. Міль та ін. Науково-практичні засади підвищення ефективності управління основним капіталом підприємств, як фундаментальної бази виробництва взагалі висвітлені в роботах вітчизняних вчених, таких як В.Г. Андрійчук, В.Я. Амбросов, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук та ін.

Водночас, попри численні дослідження вчених та актуальність питання упродовж тривалого часу, зміна внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування промислових підприємств, трансформаційні ринкові умови та створення нових механізмів господарювання на теперішній час вимагають продовження вивчення, поглибленого дослідження та наукового доопрацювання чинників, тенденцій та закономірностей формування основного капіталу підприємствами країни, вдосконалення комплексу заходів стосовно підвищення ефективності використання основного капіталу та зростання результативності діяльності промислових підприємств.

МЕТА статті – висвітлення сутності та сучасних проблем управління основним капіталом промислового підприємства.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є праці провідних вчених, а також матеріали періодичних видань. Під час проведення дослідження використовувалися методи аналізу та синтезу, теоретичного узагальнення, системний підхід тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Теоретичне обґрунтування ефективності застосування стратегії управління основним капіталом підприємства складає її формування з використанням економіко-математичних моделей і методів, які реалізують принцип раціональності [1], тому стратегія повинна бути спрямована на планомірне зростання засобів праці, що забезпечують повне завантаження виробничих потужностей, випуск конкурентоспроможної продукції, яка користується попитом на ринку товарів і послуг, й отримання максимального прибутку.

Основний капітал підприємства складають основні засоби, нематеріальні активи, капітальні вкладення й довгострокові фінансові вкладення [2].

У механізмі управління основним капіталом промислового підприємства підвищена увага повинна бути приділена управлінню основними засобами – як базовому елементу основного капіталу.

Однією з найбільш важливих завдань розвитку про-

мисловості є забезпечення виробництва насамперед за рахунок підвищення його ефективності й більш повного використання внутрішньогосподарських резервів. Для цього необхідно раціональніше використовувати основні фонди і виробничі потужності [3].

На наш погляд, управління основним капіталом передбачає ряд дій і слідування певним принципам відносно раціонального формування й ефективного використання основного капіталу під час господарської діяльності промислового підприємства.

Складовими елементами управління основним капіталом промислового підприємства є стратегічне та тактичне планування процесу відтворення.

За допомогою інструментарію стратегічного планування можна оцінити тенденцію загальної потреби підприємства в основному капіталі, обсягів виробництва продукції, що дозволить зберігати платоспроможний попит на належному рівні з урахуванням динаміки цін на ринку товарів і послуг.

Інструментарій тактичного планування дає змогу визначення можливостей досягнення стратегічних орієнтирів за рахунок виявлення потреби у конкретних видах основного капіталу на виробничих ділянках, де виробнича потужність стримує зростання виробництва й розвиток підприємства загалом.

Розроблення теоретичних положень надасть можливість сформулювати ефективну стратегію управління основним капіталом, реалізація якої призведе до досягнення сформульованих промисловим підприємством цілей діяльності.

Ключовою проблемою управління основним капіталом промислового підприємства є процес постійного оновлення основних фондів, без якого його економічне зростання просто неможливі.

З погляду глибокого розуміння сутності сучасних перетворень суспільного виробництва технологічне оновлення виробництва на основі широкого підходу постає не лише технічним оновленням, але й охоплює зміни в організації праці та виробництва, управлінні, взаємозв'язках між функціональними підрозділами підприємства [4].

Відомий економіст Е.В. Хлинін виділяє такі причини оновлення основного капіталу підприємств [5]:

- технічна – викликана технічним станом основних засобів та показником фізичного зносу основних засобів;
- виробнича – викликана необхідністю забезпечення засобами праці у достатньому обсязі для організації безперебійного процесу виробництва;
- економічна – обумовлює зниження виробничих витрат і прийнятних фінансових результатів підприємства;
- інноваційна – в її основі лежить показник морального зносу основних засобів і розвиток науково-технічного прогресу.
- екологічна – переважно має місце в розвинених економіках, коли під наглядом державних органів підприємства оновлюють свій парк обладнання на екологічні машини й техніку, щоби не шкодити суспільству та навколишньому середовищу;
- соціальна – в її основі лежить бажання забезпечити покращені умови праці працівникам підприємства задля підвищення їх мотивації у роботі.

Процес постійного оновлення основних фондів вимагає доступність джерел відтворення основного капіталу.

Теорія й методологія управління основним капіталом та бухгалтерського обліку представляють амортизаційні відрахування як ключове джерело поповнення основного капіталу підприємств.

Однак у дійсності це джерело ресурсів не виконує ту важливу функцію, яка йому відведена. Амортизаційні відрахування промислових підприємств на різних рівнях управлінської ієрархії не розглядаються як одне з ключових джерел забезпечення відтворення основного капіталу. Отже, впливає інша важлива проблема – відсутність державою механізму створення й цільового використання коштів амортизаційних фондів. Не зважаючи на те, що самостійність господарювання й самофінансування є ключовими принципами в організації фінансів комерційних організацій в умовах ринкової економіки, держава повинна розробляти відповідну політику у сфері відтворення основного капіталу.

Також проблемою є недосконалість системи обліку зносу основних засобів, що не дає змоги отримати повну й достовірну інформацію для прийняття управлінських рішень, які стосуються відтворення основного капіталу.

Ще одна проблема – сприйняття позикових коштів у якості основного джерела поповнення основного капіталу, і нерозуміння того, що залучення позикового капіталу може значно погіршити фінансовий стан промислового підприємства.

Управління капіталом підприємства, як і весь процес управління, охоплює стратегію й тактику управління. Під стратегією розуміють загальний напрям і спосіб використання засобів для досягнення поставленої мети. Встановлюючи визначені правила й обмеження, стратегія дає змогу сконцентрувати зусилля на тих варіантах рішень, що не суперечать обраному напрямку управлінської діяльності [6].

Стратегія управління основним капіталом промислового підприємства повинна бути сформована з урахуванням особливостей фінансово-господарської діяльності промислового підприємства на основі системно-комплексного та динамічного підходів.

Система управління повинна бути сформована так, щоб вона забезпечувала динаміку зміни основного капіталу в межах, що залежать від конкретного майнового стану та економіки промислового підприємства, а також забезпечувала виробництво товарів і послуг в обсягах, необхідних для задоволення потреб споживачів.

Для формування ефективної стратегії управління основним капіталом промислового підприємства в умовах сучасного ринку можна запропонувати такі етапи:

1. Встановити основні принципи й підходи до стратегічного управління основним капіталом промислового підприємства.

2. Побудувати концептуальну модель діяльності промислового підприємства, пов'язану з управлінням основним капіталом.

3. Побудувати економіко-математичну модель управління відтворенням і використанням основного ка-

піталу промислового підприємства.

4. Змодельовати стратегічно-управлінські рішення у процесі відтворення основного капіталу промислового підприємства.

5. Визначити вплив ринкових чинників на формування стратегії управління основним капіталом промислового підприємства.

6. Спланувати процес відтворення основного капіталу промислового підприємства у стратегічному й тактичному напрямку.

7. Обґрунтувати підходи до побудови ефективної моделі фінансування інвестицій в основний капітал підприємства.

8. Побудувати систему аналітичних показників діагностики динамічного розвитку основного капіталу промислового підприємства.

Відзначимо, що краще використання основного капіталу забезпечує підприємству підвищення ефективності виробництва. Це дає можливість підтримувати необхідний технічний рівень промислового підприємства, дозволяє нарощувати обсяги випуску товарів і послуг без додаткових вливань, знижувати собівартість через скорочення амортизації та витрат на управління й обслуговування виробництва, підвищувати фондоддачу і прибутковість.

У цьому зв'язку аналіз ефективності використання коштів просто необхідний вітчизняним підприємствам, оскільки він виявляє додаткові резерви й зумовлює зростання основних економічних показників роботи підприємств [7].

Слід відмітити, що для будь-якого підприємства важливою є діяльність за такими напрямками:

- забезпечити організацію сучасним високопродуктивним і економічним устаткуванням;

- проводити своєчасний технічний огляд устаткування й підтримувати технічний стан засобів праці упродовж усього їхнього терміну служби;

- створювати адекватні умови для ефективного використання засобів праці;

- використовувати раціональну амортизаційну політику;

- забезпечувати організацію достатнім обсягом фінансових ресурсів для безперебійної роботи.

Говорячи про використання раціональної амортизаційної політики, багато в чому мається на увазі цільове використання амортизаційного фонду, оскільки багато підприємств використовують кошти амортизаційного фонду в поточному споживанні.

Реалізація завдань покладених на амортизацію як на процес, що забезпечує відтворення основних засобів, можлива тільки за умови продуктивного їх використання. Це значить, що вся нарахована амортизація повинна бути підтверджена реально виробленою й обов'язково реалізованою продукцією, щоб понесені підприємством витрати на основні засоби були частково погашені. У протилежному разі, в умовах зупинки виробництва або відсутності реалізації продукції, зношування основних засобів здійснюється, але амортизація не нараховується й витрати на утримання й експлуатацію устаткування не покриваються [8].

В Україні роль амортизації у відтворювальному процесі основних засобів була значно ослаблена через

зростання цін (на матеріальні ресурси, готову продукцію) і неадекватною переоцінкою засобів праці. У результаті виникла невідповідність розмірів амортизаційних відрахувань і відновної вартості основних промислово-виробничих фондів, що обумовило фактичне заниження витрат на виробництво і штучне збільшення оподаткованого податком прибутку [8].

Отже, промисловим підприємствам необхідно проводити коректну переоцінку основних засобів, щоб відновна вартість основних засобів була реальна для нарахування амортизації і формування коштів відновлення основних засобів.

І звичайно ж, на сьогодні держава обов'язково має контролювати амортизаційну політику вітчизняних підприємств.

Крім цього, підприємства промислової галузі мають продумувати свою інвестиційну політику, орієнтовану на досягнення довгострокових цілей, вибір вигідних напрямів інвестування капіталу, оцінювання альтернативних інвестиційних проєктів та розроблення обґрунтованої інвестиційної стратегії.

Тут слід звернути увагу на ту обставину, що на сьогодні багато промислових підприємств відчувають нестачу оборотних коштів. Вони не мають можливості оновлювати основні фонди, впроваджувати науково-технічні досягнення і змушені брати кредити. Видів кредитування є різні: під заставу цінних паперів, під заставу партій готової продукції, нерухомості, іпотечне. Однак промислового підприємству для оновлення своїх основних фондів вигідніше брати устаткування в лізинг. Водночас економія коштів, якщо порівнювати зі звичайним кредитом на придбання основних засобів, доходять до 10 % вартості устаткування за весь термін лізингу, який становить, зазвичай, від одного до п'яти років.

Нинішня економічна ситуація в Україні, у принципі, сприяє лізингу. Він згладжує протиріччя між підприємством, в якого немає коштів на модернізацію, і фінансовим інститутом, який неохоче надасть цьому підприємству кредит, оскільки не має достатніх гарантій повернення коштів. Лізинг вигідний усім учасникам: одна сторона отримує кредит, який виплачується поетапно, та потрібне устаткування, інша сторона – гарантію повернення коштів, оскільки об'єкт лізингу є власністю лізингодавця чи фінансового інституту, що фінансує лізингову операцію, до здійснення останнього платежу.

Лізинг є інвестуванням тимчасово залучених або вільних коштів, при якому лізингодавець зобов'язується придбати у власність майно в певного продавця й надати це майно лізингоодержувачу за плату у тимчасове користування з правом наступного викупу.

Лізинг представляє собою середньо- і довгострокову оренду машин, обладнання, транспортних засобів, будівельної, сільськогосподарської техніки, засобів теле- та радіозв'язу, обчислювальної техніки, різних споруд виробничого призначення, а також прав інтелектуальної власності – ліцензій, комп'ютерних програм, ноу-хау тощо.

Економічна сутність лізингу робить його застосування найбільш ефективним у галузях, що випускають продукцію високого ступеня готовності, збут якої багато в чому визначається її конкурентоспро-

можністю й наявністю коштів у користувача цієї продукції.

ВИСНОВКИ

Отже, для ефективного управління основним капіталом промисловим підприємствам важливо виконувати низку завдань, які передбачають вироблення довгострокової стратегії й тактики для формування та ефективного використання основних засобів; встановлення потреб в оновленні основного капіталу; адекватну оцінку стану основних фондів, підтримання належного стану машин і устаткування; здійснення раціональної амортизаційної політики; пошук прийнятних джерел фінансування для відновлення основного капіталу, а також пошук більш ефективних шляхів використання інвестиційних ресурсів. Це має дозволити промислового підприємству випускати продукцію, що користується попитом, та забезпечити в довгостроковій перспективі стабільні конкурентні позиції та високу ефективність.

Список використаних джерел

1. Пюнткевич Н.С. Теория и методология управления основным капиталом организации. *Известия Уральского государственного экономического университета*. 2015. № 5 (61). С. 38–43.
2. Васиуренко Л.В. Основний капітал, його структура та роль в економічній діяльності сільськогосподарського підприємства. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2014. Вип. 2/3. Т. 19. С. 38–41.
3. Теоретичні та прикладні проблеми забезпечення економічного розвитку промислових підприємств: монографія / Є.А. Бельтюков та ін.; за заг. ред. Є.А. Бельтюкова, Л.А. Некрасової. Одеса: Екологія, 2019. 360 с.
4. Шляга О.В., Масилук Б.В. Управління оновленням техніко-технологічної бази промислового підприємства. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Економіка*. 2014. № 8. С. 55–60.
5. Хлынин Э.В., Коровкина Н.И. Формирование стратегии управления производством основного капитала предприятия. *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2009. № 6. С. 62–63.
6. Городня Т.А., Стефанюк О.Р. Сучасна стратегія управління капіталом підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. Вип. 18.10. С. 250–253.
7. Исраилова З.Р., Хатуиева Х.И. Капитал как составляющая часть фирмы. *Достижения науки и образования*. 2016. № 10 (11). С. 37–38.
8. Швець Н.В. Амортизаційна політика підприємства: проблемні питання. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2016. № 6 (230). С. 199–202.

References

1. Piontkевич N.S. Theory and methodology of the organization's fixed capital management. *News of the Ural State University of Economics*. 2015. № 5 (61). pp. 38–43. (In Russian).
2. Vasiurenko L.V. Fixed capital, its structure and role in the economic activity of agricultural enterprise. *Bulletin of Odesa I.I. Mechnykov National University*. 2014. Issue 2/3. Vol. 19. pp. 38–41. (In Ukrainian).
3. Theoretical and applied problems of ensuring the economic development of industrial enterprises / Ye.A. Beltiukov et al.; ed. Ye.A. Beltiukov, L.A. Nekrasova. Odessa: Ecology, 2019. 360 p. (In Ukrainian).
4. Shliha O.V., Masyliuk B.V. Management of updating the technical and technological base of industrial enterprise.

Bulletin of Dnipropetrovsk University. Series: Economics. 2014. № 8. pp. 55–60. (In Ukrainian).

5. Khlynin E.V., Korovkina N.I. Formation of the strategy of managing the reproduction of the fixed capital of enterprise. *International Journal of Applied and Basic Research.* 2009. № 6. pp. 62–63. (In Russian).

6. Horodnia T.A., Stefaniuk O.R. Modern capital management strategy of the enterprise. *Scientific Bulletin of*

UNFU. 2008. Iss. 18.10. pp. 250–253. (In Ukrainian).

7. Israilova Z.R., Hatuieva Kh.I. Capital as a part of firm. *Achievements of science and education.* 2016. № 10 (11). pp. 37–38. (In Russian).

8. Shvets N.V. Depreciation policy of the enterprise: problematic issues. *Bulletin of the East Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl.* 2016. № 6 (230). pp. 199–202. (In Ukrainian).